

ผนวกองค์ความรู้ย่อยที่ ๒ เรื่อง แนวทางการจัดการเพื่อลดปัญหาหาหมดอายุ

ผนวก ก การสังเกตการหมดอายุและการเสื่อมสภาพของยา

วันหมดอายุหรือวันสิ้นอายุของยา คือวันที่กำหนดอายุการใช้ยาสำหรับยาที่ผลิตในแต่ละครั้ง เพื่อแสดงว่ายาดังกล่าวมีคุณภาพมาตรฐานตามข้อกำหนดตลอดช่วงระยะเวลาก่อนถึงวันสิ้นอายุของยา ซึ่งการกำหนดวันหมดอายุและสถานะการจัดเก็บยาเป็นข้อมูลซึ่งได้จากการศึกษาความคงตัวของตัวยานั้นเอง

การระบุวันหมดอายุของยา จะระบุด้วยคำว่า Exp. date เช่น Exp. date 27/03/2015 จะหมายความว่า ยาหมดอายุวันที่ ๒๗ มีนาคม ๒๕๕๘ หรือระบุด้วยคำว่า Used before เช่น Used before 27 March 2015 หมายความว่า ควรใช้ยาก่อน วันที่ ๒๗ มีนาคม ๒๕๕๘

ในกรณีที่การระบุวันอายุ ระบุเพียงแค่เดือน ปี ไม่มีวันที่ที่แน่ชัด ให้นำถึงวันสุดท้ายของเดือนนั้นเป็นวันหมดอายุ เช่น Exp. date 08/2013 จะหมายความว่า ยาหมดอายุวันที่ ๓๑ สิงหาคม ๒๕๕๖

บางครั้งยาบางรายการอาจไม่มีการกำหนดวันหมดอายุของยา ดังนั้นการพิจารณาวันหมดอายุของยา ให้พิจารณาจากวันที่ที่ผลิตยา หรือ M.F.D หรือ Mfd. date แล้วตามด้วยวันเดือนปีที่ผลิตยานั้นโดยทั่วไปยาเม็ดไม่ควรนำมาใช้เมื่อผลิตนานกว่า ๕ ปี ส่วนยาน้ำไม่ควรนำมาใช้เมื่อมีอายุนานกว่า ๓ ปีนับจากวันผลิต

ข้อยกเว้นในการดูวันหมดอายุของยา คือ ยาบางประเภทเมื่อเปิดใช้แล้วจะหมดอายุก่อนที่จะถึงเวลาที่ระบุบนฉลาก เช่น ยาปฏิชีวนะที่เป็นผงแห้งต้องผสมน้ำก่อนใช้เมื่อนำมาผสมน้ำแล้วจะมีอายุเพียง ๗ วันเท่านั้น หรือยาหยอดตา ยาป้ายตา เมื่อเปิดใช้แล้วถ้าใช้ไม่หมดภายใน ๑ เดือน ก็ไม่ควรนำมาใช้อีก แม้ว่าจะยังไม่หมดอายุก็ตาม แต่ถ้าหากเป็นยาหยอดตาชนิดไม่เติมสารต้านเชื้อควรใช้ให้หมดภายใน ๑ วัน

นอกจากนี้แล้วหากมีการแบ่งบรรจุยา คือมีการแบ่งจ่ายยานั้นไปใส่ในภาชนะอื่นที่มีใช้ภาชนะเดิม เช่นกรณีห้องจ่ายยามีการแบ่งบรรจุยา เพื่อความสะดวกรวดเร็วในการจ่ายยา วันหมดอายุของยาที่แบ่งบรรจุจะนับจากวันแบ่งบรรจุไปเพียง ๑ ปีเท่านั้น และต้องไม่เกินจากวันหมดอายุจริงที่ระบุบนฉลากยา เช่น ยา A

หมดอายุ ๐๑/๐๕/๒๐๒๒ เมื่อนำไปแบ่งบรรจุใส่ขวดใหม่ เมื่อวันที่ ๑๗/๐๘/๒๐๑๗ ยาส่วนที่แบ่งบรรจุนั้นจะหมดอายุวันที่ ๑๗/๐๘/๒๐๑๘ (๑ ปีนับจากวันที่แบ่งบรรจุ) ไม่ใช่หมดอายุ ๐๑/๐๕/๒๐๒๒ ดังเช่นเดิม แต่ในกรณีที่ยา A หมดอายุ ๐๑/๐๕/๒๐๑๘ แล้วนำไปแบ่งบรรจุใส่ขวดใหม่ เมื่อวันที่ ๒๐/๐๙/๒๐๑๗ ยาส่วนที่แบ่งบรรจุนั้นจะหมดอายุวันที่ ๐๑/๐๕/๒๐๑๘ (๘ เดือนนับจากวันที่แบ่งบรรจุ) ไม่ใช่หมดอายุ ๐๑/๐๕/๒๐๑๘

ในการสังเกตวันหมดอายุของยานั้น ผู้บริโภคควรสังเกตร่วมกับคุณลักษณะทางกายภาพของยา เพราะหากยามีลักษณะที่เปลี่ยนไปจากเดิมแล้ว ก็อาจอนุมานได้ว่าคุณภาพของยาน่าจะเปลี่ยนแปลงไปด้วย ซึ่งอาจเกิดจากการเก็บรักษายาที่ไม่เหมาะสม ดังนั้นผู้บริโภคจึงไม่ควรใช้ยานั้นต่อไป

ตัวอย่างลักษณะยาที่เสื่อมสภาพ

ยาเม็ด สังเกตว่าเม็ดยาจะแตกกร่อน สีเปลี่ยนไปมีจุดต่าง ขึ้นรา ยาเม็ดเคลือบน้ำตาลอาจมีการเยิ้มเหนียวหรือมีกลิ่นผิดไปจากเดิม	
ยาแคปซูล แคปซูลแข็ง : แคปซูลมักจะบวมโป่งอาจมีจุดเชื้อราขึ้นที่เปลือกแคปซูล ภายในแคปซูลจะสังเกตเห็นว่าผงยาเปลี่ยนสี จับกันเป็นก้อน เช่น ยาเตตราซัยคลินที่เสียแล้ว ผงยาจะเปลี่ยนจากสีเหลืองเป็นสีน้ำตาล ซึ่งเป็นอันตรายต่อไต แคปซูลนิ่ม : เปลือกแคปซูลเยิ้มเหลวเหนียวกว่าปกติ แคปซูลเปื่อยทะลุทำให้ตัวยาไหลออกมากด้านนอก	
ยาผงแห้ง ผงยาจะจับตัวกันเป็นก้อนแข็งที่ไม่ปกติไม่สามารถละลายได้และถ้าที่ผนังภาชนะบรรจุมีไอน้ำหรือหยดน้ำแสดงว่ายาเตรียมนั้นไม่เหมาะที่จะนำไปใช้	
ยาน้ำแขวนตะกอน เช่น ยาลดกรด ยา کالاไมน์ทาแกคีน หากเสื่อมสภาพตะกอนจะจับกันเป็นก้อน เกาะติดกันแน่น เขย่าแล้วไม่กระจายตัวดังเดิม มีความเข้มข้นกลิ่น สีหรือรสเปลี่ยนไป	
ยาน้ำเชื่อม เช่น ยาแก้ไอ หากเสื่อมสภาพ ยาจะมีลักษณะขุ่นมีตะกอน ผงตัวยาละลายไม่หมด สีเปลี่ยน มีกลิ่นบูดเปรี้ยวหรือรสเปรี้ยว	

อิมัลชัน ปกติเมื่อตั้งทิ้งไว้จะแยกเป็นชั้น และเมื่อเขย่าจะเข้ากันดี แต่ถ้ายาเสื่อมแล้วเมื่อเขย่าจะไม่เข้าเป็นเนื้อเดียวกัน	
ยาขี้ผึ้ง เกิดการแยกของของเหลวออกมาเยิ้มที่ผิวหน้าของยาเตรียม มีความข้นหนืด เปลี่ยนไป และมีกลิ่นเหม็นหืน	
ยาครีม การแยกของอิมัลชัน การโตของผลึก การหดตัวของเนื้อครีมเนื่องจากการระเหยของน้ำ และการปนเปื้อนของเชื้อจุลินทรีย์	
ยาเจล หากยาเสื่อมสภาพเนื้อเจลใสจะเปลี่ยนเป็นขุ่นและไม่เป็นเนื้อเดียวกัน	
อินซูลิน(ยาฉีดยา) ลักษณะที่สำคัญที่สุดของสารละลายปราศจากเชื้อคือความใสและการคงสภาพความปราศจากเชื้อซึ่งมักสังเกตไม่ได้ด้วยตาเปล่า แต่อินซูลินชนิดขุ่น หากเสื่อมสภาพตะกอนจะจับกันเป็นก้อน เกาะ ติดกันแน่น เขย่าแล้วไม่กระจายตัวดังเดิม มีความเข้มข้น กลิ่น สีหรือรสเปลี่ยนไป	
ยาหยอดตา ถ้าเสื่อมจะเปลี่ยนจากน้ำใสๆ เป็นน้ำขุ่น หรือหยอดแล้วมีอาการแสบตา มากกว่าปกติ	

